

Een meesterlijke kopie van een Bosch

Maestro Van de Laar schilderde Kruisdraging

Michel van de Laar en Marga Altena*

Gezien de recente aandacht voor Jeroen Bosch: twee prestigieuze tentoonstellingen, een in het Noordbrabants Museum en de andere in het Museum Boymans-Van Beuningen, is het opmerkelijk dat de stad die de schilder zijn naam gaf geen enkel schilderij van hem bezit.

Dat bracht de bestuurders van Den Bosch in de jaren twintig van de vorige eeuw in verlegenheid. Men diende de schilder op blijvende wijze te herdenken. Het standbeeld van August Falise op de Markt is één poging om recht te doen aan de faam van zijn beroemdste zoon.

Het is een karakteristiek herkenningspunt.

'Een meesterlijke kopie', de Kruisdraging door Arnold van de Laar, berustend bij het Noordbrabants Museum. (Foto: Frans Verdonk)

Minder prominent aanwezig in het stadsbeeld is de fraaie kopie die de kunstschilder Arnold van de Laar maakte van Bosch' beroemde schilderij *De Kruisdraging*. Het vervaardigen van hoogwaardig geschilderde kopieën was voor de Tweede Wereldoorlog gebruikelijk, wanneer men niet beschikte over het origineel.¹ Van de Laars kopie gold als zeer geslaagd. Lang nadat geschilderde kopieën uit de mode raakten, dwong het doek nog door zijn technische kwaliteit en uitstraling respect af.

Tijdens zijn leven en nog enige tijd daarna bestond er waardering voor het werk van Jeroen Bosch. De belangstelling voor zijn oeuvre verminderde echter vanaf de 17e eeuw. Pas in het begin van de 20e eeuw herontdekte men diens kwaliteiten.² Als gevolg daarvan voelde men de noodzaak om de schilder te eren met een monument of een schilderijenreeks.

De Bossche kunstenaarsvereniging Sint-Lucas gaf in 1913 de kunstenaar Frans Kops opdracht tot het maken van een

Arnold van de Laar werkt aan zijn *Kruisdraging*.
De unieke opname is helaas van minder goede kwaliteit.
(Foto: Noordbrabants Museum)

historieschildering. Kops koos voor een afbeelding van Jeroen Bosch in zijn atelier. Het schilderij kreeg een plaats in de grote zaal van het gebouw van de Koninklijke School voor Nuttige en Beeldende Kunsten. Hildo Krop zorgde in 1922 voor een gebeeldhouwde versiering op de oude Wilhelmínabrug.³ Het standbeeld op de Markt van Falise werd onthuld in 1930.

Het plan voor een standbeeld en het idee voor een geschilderde kopie van een werk van Jeroen Bosch kregen gelijktijdig vorm. Burgemeester F.J. van Lanschot had er een erezaak van gemaakt om in Den Bosch een standbeeld van Jeroen Bosch te realiseren, geïnspireerd door het standbeeld van de dichter Adriaen Poirter in het kleine Oisterwijk. Hij wilde het beeld van de schilder binnen drie jaar onthullen.⁴ Kunstmecenas en museumconservator Karel Azijnman, stadsarchivaris Henri Ebeling en griffier der Staten van Noord-Brabant Vincent Cleerdin waren eveneens te vinden voor een eerbetoon, maar gaven de voorkeur aan fraaie kopieën van Bosch' beroemdste schilderijen in het Museum van het Provinciaal Genootschap. Deze zouden de Bosschenaren in staat stellen kennis te maken met diens werk. Jan van Oudheusden beschrijft in *De wereld van Bosch* hoe het laatste voorstel sneuvelde ten gunste van Van Lanschots' standbeeld.⁵ Desondanks kwam een indrukwekkende kopie tot stand van één van de be-

roemdste schilderijen van Bosch, *De Kruisdraging*. De kunstschilder/restaurateur Arnold van de Laar (1886-1974) was voor de uitvoering verantwoordelijk.

Arnold van de Laar, leerling van Julien Dony, Huib Luns en Piet Slager, was een bekende van Van Lanschot en van Azijnman. In opdracht van Van Lanschot had Van de Laar vijf jaar eerder immers de beroemde wandschilderingen van Antoon Derkinderen in het stadhuis gerestaureerd. Azijnman had voor hem bemiddeld bij een opdracht van de sigarenfabrikant Van Abbe, die een kopie wenste van het portret van *Karel I* door Antoon van Dijck in het Louvre. Gezien zijn connecties met Van Lanschot en Azijnman lag het voor de hand, dat Van de Laar in 1927 de opdracht voor *De Kruisdraging* verwierf. Het bestuur van het Provinciaal Genootschap verkreeg toestemming tot het naschilderen van het schilderij op voorwaarde dat de kopie andere afmetingen zou krijgen dan het origineel. Een ander verschil is dat Van de Laar voor zijn schilderij doek koos als drager. Jeroen Bosch schilderde op paneel. Er is een foto waarop Van de Laar te zien is tijdens de werkzaamheden in het Museum voor Schone Kunsten te Gent. We zien hem achter zijn ezel in een museumzaal. Een suppoost waarmee hij het goed kon vinden, is tegelijkertijd gefotografeerd.

Azijnman toonde zich als initiatiefnemer en financier betrokken bij de opdracht en moedigde zijn stadgenoot aan met een briefkaartje. De tekst getuigt van het enthousiasme en de gespannen afwachting waarmee de Bosschenaren uitzagen naar het eindresultaat:

‘Waarde Maëstro, Moge de geest van onzen Jeroen over U vaardig worden en U inspireeren tot een meesterlijke copie. Gedenk dat veel meer dan 100000 Bossche-Vughtse- Orthense- Hinthamse enz. oogen op U gericht zijn. Ora et labora vooral het laatste! Jeroen kijkt me aan vanaf het paleke op de brug en verheugt zich dat na ruim 400 jaar zijn stad hem gaat eeren.’⁶

De ontvangst die Van de Laar ten deel viel toen hij met de voltooide kopie in Den Bosch terugkeerde, was feestelijk. Het schilderij werd onthuld op een heuse ‘vernissage’, waarbij de gasten, ‘met hunne dames’ werden uitgenodigd voor ‘een thee’.

Azijnman besprak het schilderij in 1930 in een groot artikel in de Bossche krant. Als opdrachtgever kon zijn oordeel niet anders dan positief uitvallen. Maar ook de befaamde kunsthistoricus Max Friedländer zou zich lovend uit laten over de kopie.⁷ Uit de verhandelingen van het Provinciaal Genootschap blijkt dat het de bedoeling was dat deze het doek als geschenk kreeg aangeboden ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan. We kunnen ons afvragen of dat vanaf het begin de bedoeling was of dat het idee ontstond nadat het plan voor een kopieëngalerij van het werk van Bosch was gereduceerd tot een enkele kopie. Hoewel na de Tweede Wereldoorlog kopieën sterk aan waardering inboetten, was Van de Laars kopie van

De Kruisdraging tot in de jaren zeventig te zien in het Noordbrabants Museum. Na het overlijden van Arnold van de Laar in 1974 eerde de familie Slager de schilder op ontroerende wijze door bloemen te leggen onder het schilderij. Tot 20 januari 2002 is het te zien op de tentoonstelling *De wereld van Bosch* in het Noordbrabants Museum.

* Marga Altena is als mediahistorica verbonden aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ze werkt aan een proefschrift over de beeldvorming van fabriekarbeidsters in fotografie en film in Nederland tussen 1890 en 1919. Michel van de Laar is restaurator schilderijen in het Rijksmuseum te Amsterdam. Hij is een kleinzoon van Arnold van de Laar.

Noten

- 1 Marga Altena en Michel van de Laar, ‘Uw meesterhand zou hier schoone kopiën kunnen maken’. De kopieën van kunstschilder/restaurateur Arnold van de Laar (1885-1974)’, te verschijnen in: *Bulletin van het Rijksmuseum*.
- 2 Jan van Oudheusden, ‘De Verloren Zoon, ofwel de waardering voor Jeroen Bosch en zijn werk in ‘s-Hertogenbosch’, in: *De Wereld van Bosch* (‘s-Hertogenbosch 2001) p. 134.
- 3 Van Oudheusden, *idem*, p. 144-145.
- 4 Van Oudheusden, *idem*, p. 147.
- 5 Van Oudheusden, *idem*, p. 147.
- 6 Marga Altena en Michel van de Laar, *idem*.
- 7 Prov. Noordbr. en ‘s-Hertogenbosse Courant 16.6.1930 en Prov. Noordbrab. Courant Het Huisgezin 4.12.1956.